

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
СУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ПРАВА

Правові горизонти

Legal horizons

ВИПУСК 22 (35)

Суми – 2020

DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2020.i22.p82>

ПОНЯТТЯ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ ФІНАНСОВОГО МОНІТОРИНГУ УКРАЇНИ З ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ЗЛОЧИННИХ ДОХОДІВ

Резнік Олег Миколайович,
доктор юридичних наук,
доцент, доцент кафедри адміністративного,
господарського права та фінансово – економічної безпеки
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Берцюх Анастасія Олександрівна,
Навчально-науковий інститут права,
Сумський державний університет

Стаття присвячена формулюванню авторського визначення поняття взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами щодо протидії легалізації злочинних доходів з наступним визначенням особливостей такої взаємодії. Актуальність пропонованої статті пояснюється високим рівнем фінансово-економічної злочинності, при якому саме відмивання злочинних доходів завдає значних збитків для економіки країни. Відповідно, такий стан справ зумовлює необхідність об'єднань зусиль різних суб'єктів у боротьбі зі вказаним негативним явищем. Зазначено, що категорія «взаємодія» застосовується у різних сферах наукового пізнання, натомість з точки зору права вказана категорія найчастіше досліджується вченими в царині кримінології, кримінального процесу, криміналістики й оперативно-розшукової діяльності, тому у статті розглянуто поняття взаємодії з різних боків. Визначено ознаки взаємодії. Розглянуто трактування підрозділу фінансової розвідки, адже Державна служба фінансового моніторингу України створена саме як такий підрозділ. Розкрито зміст поняття «правоохоронні органи» шляхом аналізу законодавчого та доктринального визначень, а також уточнено, реалізація яких саме завдань-функцій засвідчує саме правоохоронний характер діяльності і дозволяє віднести той чи інший орган до категорії правоохоронних. Надано авторське бачення категорії «правоохоронні органи». Виокремлено сутнісні ознаки легалізації злочинних доходів. Встановлено, що на доктринальному рівні відмивання злочинних доходів можливо розглядати у матеріальному, процедурному, економічному та правовому аспектах. Зроблено висновок, що під взаємодією Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами щодо протидії легалізації злочинних доходів розуміти врегульовану та узгоджену за рядом умов діяльність означених суб'єктів, які є незалежними по відношенню один до одного, яка проводиться за допомогою спеціальних методів і здійснюється в конкретних формах, з метою протидії наданню правомірному характеру володінню, користуванню чи розпорядженню доходами, які отримані злочинним шляхом. Виокремлено особливості взаємодії у контексті досліджуваного питання.

Ключові слова: взаємодія, відмивання, легалізація злочинних доходів, підрозділ фінансової розвідки, правоохоронні органи.

Reznik O.M., Bertsyukh A.A. Concepts and features of interaction of the State service of

financial monitoring of Ukraine with law enforcement agencies concerning counteraction to legalization of criminal incomes. The article is devoted to the formulation of the author's definition of the concept of interaction of the State Financial Monitoring Service of Ukraine with law enforcement agencies to combat money laundering, followed by the definition of the peculiarities of such interaction. The relevance of the proposed article is due to the high level of financial and economic crime, at which the laundering of criminal proceeds causes significant damage to the economy. Accordingly, this state of affairs necessitates the joint efforts of different actors in the fight against this negative phenomenon. It is noted that the category of "interaction" is used in various fields of scientific knowledge, while from the point of view of law this category is most often studied by scientists in the field of criminology, criminal procedure, criminology and operational and investigative activities. Signs of interaction are defined. The interpretation of the financial intelligence unit is considered, as the State Financial Monitoring Service of Ukraine was created as such a unit. The content of the concept of "law enforcement agencies" is revealed by analyzing the legislative and doctrinal definitions, as well as clarifying which tasks-functions certify the law enforcement nature of the activity and allows to refer a body to the category of law enforcement. The author's vision of the category "law enforcement agencies" is given. The essential signs of legalization of criminal proceeds are singled out. It is established that at the doctrinal level money laundering can be considered in material, procedural, economic and legal aspects. It is concluded that the interaction of the State Financial Monitoring Service of Ukraine with law enforcement agencies to combat money laundering means regulated and agreed under a number of conditions the activities of these entities, which are independent of each other, which is carried out using special methods and carried out in specific forms, in order to counteract the granting of lawful possession, use or disposal of proceeds of crime. Peculiarities of interaction in the context of the researched question are singled out.

Keywords: interaction, money laundering, legalization of criminal proceeds, financial intelligence unit, law enforcement agencies.

Постановка проблеми. Одним із головних завдань, що стоїть перед сучасною правовою наукою, є пошук ефективних шляхів впливу на те чи інше коло суспільних відносин. У нинішніх умовах гостро стоїть проблема протидії легалізації злочинних доходів, успішне вирішення якої залежить від налагодженої взаємодії підрозділу фінансової розвідки в особі Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами. До того ж, без належним чином організованої взаємодії між вказаними органами неможливо забезпечити ефективне розкриття та розслідування злочинів [1, с. 117]. Означена взаємодія відбувається в рамках складного адміністративно-правового механізму. Однак перш ніж розглядати останній, важливо ознайомитися з теоретичними засадами такого механізму, визначивши поняття й особливості взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами щодо протидії легалізації злочинних доходів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти даного питання чи подібна проблематика знаходилися в полі зору А. Ф. Волобуєва, В. Коржа, І. М. Осики, О. М. Резніка, А. В. Стеблянко, Р. Л. Степанюка та інших.

Метою пропонованої статті є формулювання

авторського визначення взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами щодо протидії легалізації злочинних доходів з наступним визначенням особливостей такої взаємодії.

Виклад основного матеріалу. Для досягнення мети дослідження вважаємо за необхідне розпочати з характеристики понятійно-категоріального апарату, зосередивши увагу на таких поняттях як «взаємодія», «підрозділ фінансової розвідки», «правоохоронні органи», «легалізація злочинних доходів».

Категорія «взаємодія» застосовується у різних сферах наукового пізнання, у тому числі і в праві. Зокрема, вказана категорія найчастіше досліджується вченими в царині кримінології, кримінального процесу, криміналістики й оперативно-розшукової діяльності. Так, у монографії, присвяченій взаємодії при розслідуванні економічних злочинів, поняття взаємодії розглядається у вузькому та широкому розумінні. Так, у першому випадку взаємодія під час виявлення, розслідування та попередження злочинів означає сумісну діяльність спеціалізованих суб'єктів, для яких є характерним виконання одних і тих же завдань, але з використанням різних засобів і методів. При цьому

до спеціалізованих суб'єктів мають бути віднесені насамперед слідчі й оперативно-розшукові підрозділи правоохоронних органів, для яких виявлення, розслідування та попередження злочинів є головним завданням. У широкому розумінні взаємодія під час виявлення, розслідування та попередження злочинів – це сумісна діяльність правоохоронних органів і неспеціалізованих суб'єктів, де до останніх належать державні та недержавні структури, для яких боротьба зі злочинністю не є основним завданням [2, с. 20-21]. У контексті нашого дослідження нас цікавить саме широке розуміння взаємодії, адже Державна служба фінансового моніторингу України є неспеціалізованим суб'єктом, одним із основних завдань якої є збирання, оброблення та проведення аналізу інформації про фінансові операції, що підлягають фінансовому моніторингу, інші фінансові операції або інформації, що може бути пов'язана з підозрою у відмиванні злочинних доходів, а не боротьба зі злочинністю.

Натомість у кримінальному провадженні під взаємодією С. Тищенко розуміє дії учасників кримінального процесу, які, реалізуючи свої повноваження стосовно один одного, сприяють виконанню загальних завдань кримінального провадження. При цьому характер взаємодії може бути різним, залежно від того, керуються безпосередні учасники спільним інтересом чи відмінними. Головне, щоб у результаті було досягнуто мети, визначеної для системи, в якій ці суб'єкти взаємодіють [3, с. 105].

Досить вдалим є й визначення, запропоноване Т. В. Авер'яною та Р. С. Белкіним, які визначають взаємодію як однакове, разове, або досить тривале (тривале за часом), об'єднання зусиль, засобів і методів для досягнення завдань виявлення, швидкого і повного розкриття злочинів, викриття винних і забезпечення правильного застосування закону з тим, щоб кожний, хто здійснив злочин, був притягнений до справедливого покарання і жоден невинний не був притягнутий до кримінальної відповідальності і засуджений [4, с. 11]. Дане визначення носить комплексний характер, оскільки розглядає взаємодію крізь призму діяльності, визначає характер і мету взаємодії, а також визначає її можливі часово-просторові межі.

Зважаючи на те, що ми розглядаємо взаємодію правоохоронного та контролюючого органу, варто також звернути увагу на визначення, запропоноване В. Коржем, предметом дослідження якого була взаємодія прокурора з органами державної влади, управління та контролю. Відтак, вчений під взаємодією розуміє узгоджену за

цілями, завданнями, силами, засобами, місцем та часом діяльність, спрямовану на додержання і застосування законів, запобігання злочинності, співробітництво з метою об'єднання зусиль у вирішенні загальних завдань захисту прав і свобод людини і громадянина та інтересів держави, діловий контакт, який може виникнути під час організації та проведення наглядової перевірки або реалізації її результатів [5, с. 30].

Виходячи з досліджених трактувань поняття взаємодії в цілому, а також взаємодії між різними суб'єктами, А. В. Стебляк до ознак взаємодії відносить: урегульованість взаємодії законами або підзаконними нормативно-правовими актами; спільність мети взаємодіючих суб'єктів; рівноправність, незалежність суб'єктів, що взаємодіють; разовість або тривалість взаємодії, де суб'єкти діють у межах своїх компетенцій; узгодженість дій у часово-просторовому процесі взаємодії; поєднання методів і засобів, що властиві взаємодіючим суб'єктам. Визначені ознаки дозволяють відмежувати поняття «взаємодія» від інших, на перший погляд схожих понять [6, с. 89].

Беручи до уваги те, що Державну службу фінансового моніторингу України створено як підрозділ фінансової розвідки, розглянемо трактування останнього. Загальноприйнято вважати, що підрозділ фінансової розвідки означає центральну, національну установу, відповідальну за отримання (та запитування, коли це дозволено), аналіз та надання компетентним органам, розкриття фінансової інформації щодо доходів, які викликають підозру, та потенційного фінансування тероризму, або необхідної згідно з національним законодавством або правилами, з метою боротьби з відмиванням грошей та фінансуванням тероризму [7]. Простіше кажучи, підрозділами фінансової розвідки є органи, які отримують від фінансових установ та інших структур й осіб повідомлення про підозрілі операції, аналізують їх і передають підготовлену на основі цих повідомлень інформацію місцевим правоохоронним органам і зарубіжним підрозділам фінансової розвідки з метою боротьби з відмиванням грошей [8, с. 4].

Переходячи до розгляду поняття «правоохоронні органи», зазначимо, що на сьогодні визначення «правоохоронні органи» можна зустріти в Законі України «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» від 23 грудня 1993 року. Відповідно до правоохоронних органів України законодавцем віднесено органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних силах України, Національне антикорупційне бюро України, органи охорони державного кордону, органи доходів і

зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, інші органи, які здійснюють правозастосовні або правоохоронні функції [9]. Як бачимо, законодавець лише перелічує такі органи, однак повноцінного визначення правоохоронних органів не надає. Дана обставина обумовила існування різноманітних підходів до розуміння поняття «правоохоронні органи».

Так, О. М. Музичук визначає правоохоронні органи як державні суб'єкти, метою утворення та діяльності яких є охорона і захист прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави, насамперед від злочинних посягань, що є визначальним (основним) у їх діяльності, і які у зв'язку з цим і на професійній основі виконують правоохоронні завдання, функції та повноваження, здійснення яких передбачає можливість застосування державного примусу, а їх співробітники мають підвищений правовий захист, обумовлений особливостями проходження ними «правоохоронної служби» [10, с. 226]. У свою чергу, А. Детюк розглядає правоохоронні органи як існуючі у суспільстві та державі установи й організації, що здійснюють правозастосовну і правоохоронну функції, основне завдання яких – забезпечувати законність, захищати права та законні інтереси громадян, юридичних осіб, боротися зі злочинністю, іншими правопорушеннями [11, с. 34-35].

Заслуговує на увагу також позиція С. О. Островського, який трактує правоохоронні органи як державну установу, яка діє в системі органів публічної влади й виконує відповідно до правових приписів публічні функції (владні, організаційно-розпорядчі тощо) в різних сферах внутрішньої та зовнішньої діяльності держави, направлені на додержання та реалізацію прав і свобод громадян, законності та правопорядку із додержанням встановлених законом правил та процедур відповідно до своєї компетенції [12, с. 49].

Узагальнення зазначених позицій дозволяє стверджувати, що основним призначенням правоохоронних органів є здійснення комплексу заходів, спрямованих на системне забезпечення охорони суспільних відносин, які урегульовані правовими нормами, а також прав та свобод людини і громадянина, утвердження законності й правопорядку. Реалізація саме таких завдань-функцій засвідчує саме правоохоронний характер діяльності і дозволяє віднести той чи інший орган до категорії правоохоронних [13, с. 32]. Отже, правоохоронні органи є спеціальними державними суб'єктами, що уповноважені здійснювати правоохоронну та правозастосовну функції з метою

охорони та захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави у межах своєї компетенції із правом застосовувати заходи державного примусу.

Законодавче визначення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом, міститься у ст. 209 Кримінального кодексу України. Виходячи з законодавчого розуміння вказаного явища, до сутнісних ознак легалізації злочинних доходів належать: вчинення правочину чи операції фінансового характеру, предметом яких є кошти або інше майно; кошти або інше майно одержуються шляхом вчинення суспільно-небезпечних протиправних дій або бездіяльності; спрямованість дій на приховання, маскуванню відомостей щодо коштів або іншого майна [6, с. 91].

Водночас на доктринальному рівні відмивання злочинних доходів можливо розглядати у чотирьох основних аспектах – матеріальному, процедурному, економічному та правовому. У матеріальному аспекті вказана категорія означає розміщення майна, у тому числі грошових коштів, у фінансові інститути, проведення різного роду операцій з цим майном і, нарешті, інтегрування майна в національну економіку. В економічному сенсі відмивання являє собою перехід грошових коштів або іншого майна, отриманого злочинним шляхом, з тіньової економіки в легальну економіку. З процедурної точки зору відмивання злочинних доходів можна визначити як процес, за допомогою якого маскується початкове походження і справжні власники майна, отриманого в результаті скоєння злочину з метою виключення будь-якого з видів переслідування (адміністративного, кримінального). З правової точки зору, відмивання злочинних доходів варто розглядати як надання правомірного характеру володінню, користуванню чи розпорядженню грошовими коштами або іншим майном, що одержане злочинним шляхом [14, с. 139-140].

Висновки. Отже, підсумовуючи, пропонуємо під взаємодією Державної служби фінансового моніторингу України з правоохоронними органами щодо протидії легалізації злочинних доходів розуміти врегульовану та узгоджену за рядом умов діяльність означених суб'єктів, які є незалежними по відношенню один до одного, яка проводиться за допомогою спеціальних методів і здійснюється в конкретних формах, з метою протидії наданню правомірного характеру володінню, користуванню чи розпорядженню доходами, які отримані злочинним шляхом. До особливостей такої взаємодії варто віднести наступне: регулюється переважно нормами адміністративного права; узгодженість дій за часом і місцем; суб'єкти

взаємодії є незалежними один від одного, і для одного з них (саме для правоохоронних органів) боротьба зі злочинністю є основним завданням; співробітництво ґрунтується на досягненні спільної мети – протидії легалізації злочинних доходів.

Література:

1. Гресько В. І., Резнік О. М. Щодо напрямів взаємодії Національного антикорупційного бюро України та Державної служби фінансового моніторингу України. Порівняльно-аналітичне право. 2019. № 2. С. 115–118.
2. Взаємодія при розслідуванні економічних злочинів: монографія / А. Ф. Волобуєв, І. М. Осика, Р. Л. Степанюк та ін.; за заг. ред. А. Ф. Волобуєва. Х.: Курсор, 2009. 320 с.
3. Тищенко С. Дефініція поняття взаємодії в кримінальному провадженні. Науковий часопис Національної академії прокуратури України. 2014. № 3. С. 101–106.
4. Криминалистическое обеспечение деятельности милиции и органов предварительного расследования / под ред. Т. А. Аверьяновой, Р. С. Белкина. М.: Новый юрист, 1997. 400 с.
5. Корж В. Взаємодія прокурора з органами державної влади, управління та контролю. Прокуратура. Людина. Держава. 2005. № 6. С. 29–33.
6. Стебляк А. В. Поняття та зміст взаємодії правоохоронних органів з фінансовими установами щодо протидії легалізації злочинних доходів. Правові горизонти. 2019. Вип. 14 (27). С. 87–92. DOI: <http://www.doi.org/10.21272/legalhorizons.2019.i14.p87>.
7. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму від 16 травня 2005 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948#Text.
8. Подразделения финансовой разведки. Обзор. Международный Валютный Фонд, Всемирный банк, 2004. 172 с.
9. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів: Закон України від 23 грудня 1993 р. № 3781-ХІІ / Верховна Рада України. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 11. Ст. 50.
10. Музичук О. М. Контроль за діяльністю правоохоронних органів в Україні: монографія. Х.: Харківський національний університет внутрішніх справ, 2010. 654 с.
11. Детюк А. Правоохоронні органи як суб'єкти системи забезпечення економічної безпеки України. Підприємництво, господарство і право. 2009. № 12 (608). С. 33–37.
12. Островський С. О. Поняття та функції правоохоронних органів держави. Науковий вісник Херсонського державного університету. 2017. Вип. 1. Том 2. С. 46–49.
13. Куліш А. М., Мулявка Д. Г., Резнік О. М. Діяльність податкової міліції: правові та організаційні засади: монографія. Суми: Сумський державний університет, 2015. 140 с.
14. Прошунин М. М. Легализация (отмывание) преступных доходов: правовое содержание и стадии. Контурь глобальных трансформаций: политика, экономика, право. Вып. 4. 2009. С. 135–142.